

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 6, Temmuz/July 2021, ss. 351-372.

Geliş Tarihi–Received Date: 11.05.2021 Kabul Tarihi–Accepted Date: 15.06.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞİNDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

KADİR DEMİREL*

ÖZ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde kurulduğu düşünülen Ahi Şerefeddin Evkafı, Ankara'nın şen ve bayındır hale gelmesinde katkısı bulunan vakıf müesseselerinden birisidir. Ahi Şerefeddin Evkafı'nın vakıf senedi günümüze kadar intikal etmediği için bir vakıf senedinde bulunan temel bilgilere ulaşamamaktadır. Bu bağlamda çalışmada vakfın tevliyetinin kime şart koşulduğu, vakıf çalışanlarına ne kadar ücret tayin edildiği, vakıf akaratının nelerden ibaret olduğu ve buralardan elde edilen gelirlerin nerelere sarf edileceği gibi sorulara cevap aranacaktır. Bununla birlikte vakıf içerisinde yaşanan sorunlar ve anlaşmazlıklar ile vakfın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği tamiratlarla değinilecektir. Daha önce konu hakkında çalışma yapılmamasından dolayı yapılacak olan çalışma ile alandaki boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

Çalışmaya genel itibariyle Ankara şer'iyeye sicillerinde (XVI-XVIII. yüzyıl) yer alan Ahi Şerefeddin Evkafı ile ilgili kayıtlar rehberlik edecektir. Zaman zaman Ankara'nın 1522 ve 1571 tarihli Evkaf Tahrir Defteri'ne müracaat edilecek ve buradaki bilgilerden faydalanılacaktır. Vakfın tevliyetinin evlattan olanlara tayin edildiği ve akaratının ise Ankara'nın çeşitli bölgelerinde yer alan köyler, dükkanlar, değirmenler, bahçelerden ibaret olduğu tespit edilen unsurların başında gelmektedir. Bu bağlamda günümüze kadar ulaşan vakıf yapılarıyla Ankara tarihinde önemli bir yer tutan Ahi Şerefeddin Evkafı'nın tarihsel geçmişini ortaya koyan bir perspektif çizilmeye çalışacaktır. Çalışmadaki asıl gaye genelde vakıf müessesesi literatürüne özelde ise Ahi Şerefeddin Evkafı tarihine katkı yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Ahi Şerefeddin, Arslanhane, Vakıf, Şer'iyeye Sicilleri.

AN ESSAY ON AHİ ŞEREFEDDİN WAQF UNDER THE LIGHT OF ANKARA SHAR'İYYE RECORDS (XVI-XVIII. CENTURY)

ABSTRACT

Ahi Şerefeddin Evkafı, which is thought to have been established in the last period of the Anatolian Seljuk State, is one of the waqf institutions that contributed to Ankara's becoming flourishing and prosperous. Since the foundation deed of Ahi Şerefeddin Waqf has not been passed on until today, basic informations in a foundation deed cannot be reached. In this context, the study will seek answers to questions such as to whom the trust of the foundation is stipulated, how much wages are assigned to the foundation employees, what the revenues of waqf consists of and where the revenues obtained from these will be spent. It is aimed to fill the gap in the field with this study, since there was no study on the subject before.

Records in Ankara Shari'a Records (XVI-XVIII. century) about the Ahi Şerefeddin Waqf will guide the study. From time to time an application will be made to Ankara Evqaf Tahrir Books of 1522 and 1571. It is detected that the tevliyet of the waqf was appointed to seed of the establiher, and the revenue of the waqf consisted of shops, mills, gardens in various villages of Ankara. In this context, it will be treid to draw a

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, E-Posta: kadirdemirelr@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5062-1927.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

perspective that reveals the historical past of Ahi Şerefeddin Waqf, which has an important place in the history of Ankara with its foundation structures that have survived until today. The main purpose of the study will be to contribute to the Waqf Institution literature in general and to the history of Ahi Şerefeddin in particular.

Keywords: Ankara, Ahi Şerefeddin, Arslanhane, Waqf, Shar'iyee Records.

GİRİŞ

Vakıf sözcüğü sözlükte “durmak, durdurmak, alkoymak” manasına gelmektedir. Terim olarak ise “bir malın sahibi tarafından hayrî, dinî ve sosyal bir amaca sonsuza dek tahsisi” biçiminde özetlenebilecek hukuki bir işlemle kurulan hayır müesseseleridir.¹ Vakfın hukuki tariflerine fıkıh kitaplarında rastlanmaktadır. Ebu Hanife'ye göre vakıf, bir kişinin sahip olduğu taşınmazın gelirlerini, fakirlere veya İslam topluluğunun dinî veya sosyal gereksinimlerine tahsisinin adıdır.² Bu bağlamda vakfı, insanlar arasındaki etkileşim, dayanışma, birlik ve beraberlik ruhunu somutlaştıran bir müessese olarak görmek mümkündür.³ Esasen Türk-İslam medeniyetinde vakıf, bir memleketi vatan kılan, zenginliği hizmete tahsis ederek memleketi ekonomik, kültürel ve sosyal kurumlara mamur hale getiren, insanları hoşgörü, yardımlaşma, sosyal birlik ve beraberlik duygularıyla bütünleştiren; dün, bugün ve gelecek arasında ilişki kurarak tarih bilincini diri tutan bir medeniyet unsuru olmuştur.⁴

Bir medeniyetin zihniyeti, şehir merkezinde yer alan yapılarda görülür. İslam medeniyetinin kurduğu, ihya ettiği, nesilden nesile yeni katkılar ile aktardığı şehirler vakıf eserlerle doludur. Hatta şehirler vakıfların neticesidir.⁵ Şehir halkının ihtiyaçlarını karşılayan dinî ve sosyal yapılar, genellikle vakıflar tarafından kurulmuştur ve onlar tarafından beslenmektedir.⁶ Bir şehirdeki belediye hizmetlerinin bütünü, cami, mektep, imaret, mescit, darüşşifa, çeşme, sebil inşası, su getirme ve bu tesislerin bakımı vakıf aracılığıyla yerine getirilmiştir.⁷ Bundan dolayı vakıf müessesesinin şehir tarihine hem sosyo-kültürel hem de fiziki açıdan katkısı çok büyük olmuştur.

Vakıfların külliye sistemini veya çeşitli yapılarıyla Osmanlı şehirlerinde hissedilen olumlu gelişimini Ankara şehrinde de görmek mümkündür.⁸ Fatih Sultan Mehmed (M.1451-1481) döneminin vezirlerinden Mehmed Paşa (ö.879/1474), Üsküdar'da yaptırdığı imaretin masraflarını karşılamak ve devamını sağlamak için Ankara'da Kurşunlu Han'ı yaptırmıştır. Yine Fatih Sultan Mehmed döneminin beylerbeyilerinden İshak Paşa (ö.892/1487), Ankara'ya su getirtmiş, suyollarının bakımını sağlamak maksadıyla Ankara'da bulunan Uzağlu ve Karaağaç köylerinin gelirlerini vakfetmiştir. II. Bayezid'in (1481-1512) emirlerinden olan Hasan Paşa, Akşehir'de bulunan imareti için Ankara'da bir han ve iki hamam yaptırmıştır.⁹ Bu bakımdan vakıf binaları ve kurumları konusunda Ankara şehri oldukça zengindir.

Ankara'da bulunan vakıflardan bir tanesi de Ahi Şerefeddin Evkafı'dır. Ahi Şerefeddin, Ahi Hüsam el-Hüseyni'nin oğludur. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Ahi Şerefeddin'in asıl adı Muhammed'dir. 30 Eylül 1350 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir.¹⁰ Ankara'da halk arasında “Arslanhane” olarak bilinen cami ile birlikte zaviye ve türbe inşa ettirmiştir. Arslanhane olarak anılmasının sebebi daha önce vakıf külliyesinin etrafında çok sayıda aslan heykeli bulunmasından ileri gelmektedir. Caminin ahşap minberindeki birinci kitabede, Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud bin Keykavus devrinde Ahi Hüsameddin ve kardeşi Ahi Hasaneddin tarafından inşa ettirildiği belirtilmekteyse de caminin daha eski olduğu düşünülmektedir. Diğer bir kitabede bani olarak bazı araştırmacıların Şerafeddin biçiminde okuduğu Seyfeddin adı bulunmaktadır. Bunun Emir Seyfeddin Çaşnigir olması ihtimal dahilinde olduğundan binanın inşa tarihini XIII. asrın başlarına kadar götürmek mümkündür.¹¹

Cami ahşap direkli ve içten düz tavanlı camiler arasında yer almaktadır. Meyilli bir arazi üzerinde bulunan cami moloz taş duvarları ve kurşun kaplama çatısı ile sade bir görünümündedir. Tek şerefeli ve silindirik gövde yapısına sahip cami minaresi taştan ve tuğladan inşa edilmiştir. Caminin mihrabında delikli alçı işçiliği, şakayık

¹ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, s. 475.

² Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *MEBİA*, C. 13. İstanbul 1986, s. 153.

³ Nazif Öztürk, “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, C. 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005, s. 9.

⁴ Nazif Öztürk, “Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, C. 20, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1988, s. 330.

⁵ Hüseyin Çınar-Miyase Koyuncu, *Vakıflar Kaynakçası*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2015, s. 161.

⁶ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, TTK, Ankara 1998, s. 18.

⁷ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 114.

⁸ Öztürk, Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü, s. 331.

⁹ Ergenç, *age*, s. 115.

¹⁰ Abdülkerim Erdoğan, *Şehr-i Kadim Ankara*, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2015, s. 243.

¹¹ Semavi Eyice, “Ahi Şerefeddin Camii”, *TDVİA*, C. 1, s. 531.

motifleri, çan tipi sütun başlıkları mevcuttur. Cevizden yapılmış minberi ise devrinin en başarılı örnekleri arasındadır.¹² Caminin kuzeyinde yer alan zaviye, günümüze aslı değişerek düzensiz tek katlı bir yapı olarak ulaşmıştır. Yapının duvarları farklı malzeme ve yöntemlerle farklı zamanlarda yapıldığından dolayı çeşitlilik arz etmektedir. Alt kısımlarında fazla miktarda değerli devşirme mimari parçalar, kesme ve moloz taş ile kerpiç ve ahşap kullanılmıştır. Güney ve batı cephe duvarlarında devşirme ve moloz taşın birlikte kullanıldığı temel üzerinde ahşap hatilla desteklenen duvarlar yükselmektedir.¹³ Zaviyenin karşısında ise türbe yer almaktadır. Yiğma olarak renkli kesme taş ve Ankara taşının birlikte kullanılması ile inşa edilen türbenin üzerine sonradan sekiz köşeli bir kerpiç kısım yapılmıştır.¹⁴ Türbenin içinde büyüklü ve küçüklü dokuz mezar bulunmaktadır. Girişin solundaki mezar Ahi Şerefeddin'e aittir. Bu mezar üzerinde cevizden yapılmış ahşap sanduka bulunmaktadır. Türk oyma sanatının en güzel eserlerinden biri olan bu sandukanın Nakkaş Abdullah bin Mahmud tarafından yapıldığı kitâbesinde belirtilmiştir.¹⁵ Bu ahşap sanduka 1933 yılında Ankara Etnografya Müzesi'ne taşınmıştır.¹⁶

Osmanlı şehirlerindeki müesseseler, sosyal ve ekonomik yapılar, şehri olumsuz etkileyen pek çok doğal afet ve isyanlar ile ilgili başlıca kaynak şer'îyye sicilleridir. Bu bakımdan bir vakıf külliyesi konumunda olan Ahi Şerefeddin Evkafı'nın Ankara şer'îyye sicillerine yansıyan pek çok kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlar genellikle fermanlar ve beratlar başta olmak üzere mahkemeye yansıyan anlaşmazlıkları da içermektedir. Ankara şer'îyye sicillerinde yer alan bu belgelerden hareketle vakıfla ilgili bir değerlendirme ortaya koyulmaya gayret edilecektir.

1. Ahi Şerefeddin Evkafı'nın Tevliyeti (*Evlâd-ı Vâkıf*)

Mütevelli kelimesi sözlükte "başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen" manasına gelmektedir. Terim olarak vâkıfın şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuatın dışına çıkmadan vakfın işlerini idare etmek üzere vazifelendirilen kimseyi ifade eder.¹⁷ Tevliyet ise vakıf işine bakmak görevi yerinde kullanılan bir tabirdir.¹⁸ Bu durumda mütevelli olan kişi tevliyeti elinde bulundurmaktadır. Vakıfların idare biçimi vâkıfın koşullarına göre şekillenmiştir. Vâkıf, kurmuş olduğu vakfı istediği gibi düzenlemede tam yetkilidir. Bu düzenlemeler ile ilk mütevelli ve ona halef olacak kişileri tayin edebilmektedir.¹⁹

1522 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri'ne²⁰ göre yarım tevliyet Ahi Şerefeddin evladından Seydi Ali Paşa oğulları Seyyid Şehsuvar, Seyyid Paşa, Seyyid Mehmed ve Seyyid Ahi tasarrufundadır. Diğer yarısı ise Hüseyin oğulları Kemal, Seyyid Cafer ve Seyyid Hasan tasarrufundadır. Bu kayıta *köhne defterde mastûrdur* ibaresi yazılıdır. Bundan dolayı 1463 tarihli Ankara Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde²¹ geçmesi muhtemeldir. *Hâliyen* ile başlayan kısımda ise 1522 yılındaki vakfın mütevellileri belirtilmektedir. Yine yarım tevliyet Ahi Ali Paşa evladından Seyyid Hüseyin, Seyyid Mehmed, Seyyid Ahi, Seyyid Mustafa, Seyyid Üveys, Seyyid Dede ve Seyyid İbrahim'e intikal etmiştir. Diğer yarısı da Seyyid Hüseyin evladından Seyyid Hüseyin, Seyyid Mehmed, Seyyid İhsan, Seyyid Yahya, Seyyid İbrahim ve Seyyid Tayyib'e *berât-ı hümâyûn* ile verilmiştir.²²

1571 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri'ndeki²³ kaydın ilk kısmında önceki yılların (yukarıda verilen) mütevellileri tekrar edilmiş ve daha sonra geçen zaman zarfında mütevelliler arasından vefat eden kişiler olduğu için tevliyet berat ile onların oğullarına intikal etmiştir. Burada tevliyetin kimde olduğunun anlaşılır hale gelmesi için tablo ile verilmesi daha uygun görülmüştür.

¹² Gönül Öney, *Ankara Arslanhane Camii*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 1-7.; Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 20-24.

¹³ Erdoğan, *age*, s. 289-291.

¹⁴ Erdoğan, *age*, s. 292.; İsmail Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, Kültür Matbaacılık, Ankara 1978, s. 21.

¹⁵ Semavi Eyice, "Ahi Şerefeddin Türbesi", *TDVİA*, C. 1, s. 532.

¹⁶ Erdoğan, *age*, s. 295.

¹⁷ Nazif Öztürk, "Mütevelli", *TDVİA*, C. 32, s. 217.

¹⁸ Mehmed Zeki Pakalın, "Tevliyet", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, C. 3, İstanbul 1983, s. 484.

¹⁹ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK, Ankara 2003, s. 176-177.

²⁰ 928/1522 Tarihli *Ankara Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları 166/5.

²¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)* 9, 867/1463 Tarihli Ankara Livâsı Tahrir Defteri.

²² AVTD. 928/1522, v.27a; Semiha Nurdan, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı, Ankara 2012, s. 151-152.

²³ 979/1571-1572 Tarihli 558 Numaralı *Ankara Vakıf Tahrir Defteri*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

TABLO I.: 1571 yılında tevliyetin kimlere intikal ettiğine dair.²⁴

TEVLİYET (1522)	TEVLİYET (1571)
Seyyid Hüseyin neslinden	
Seyyid İbrahim vefat edip oğlu	Seyyid Kemal
Seyyid Mehmed vefat edip oğlu	Seyyid Emin, Seyyid Hasan
Seyyid İhsan vefat edip oğlu	Hüsrev
Seyyid Yahya vefat edip oğlu	İskender
Seyyid Hüseyin vefat edip	Seyyid Mustafa
Ahi Ali Paşa neslinden	
Seyyid Mehmed vefat edip oğulları	Seyyid Balı, Seyyid Mahmud, Seyyid Hüseyin, Seyyid Hasan
Seyyid Ahi vefat edip oğulları	Seyyid Velid, Seyyid Murad
Seyyid Hüseyin vefat edip oğulları	Emre, Alemşah, Ahi
Seyyid Mustafa vefat edip	Seyyid Ali Paşa
Seyyid Üveys vefat edip oğlu	Haydar
Seyyid Dede vefat edip oğlu	Seyyid Yusuf

1 Cemaziyelevvel 1043/3 Aralık 1633 tarihli bir sicil kaydında Ahi Şerefeddin Evkafı tevliyetinin tasarrufu konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Evladiyet üzere Abdullah oğlu Mustafa Bey vakfın mütevellisi olduğunu ifade etmiş ve vâkıfın evladından olan es-Seyyid Müslim Çelebi oğlu es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi'nin kendisine vakfın alet, eşya ve mevcut olan zahiresini teslim etmekten imtina ettiğini belirtmiştir. Bu durum es-Seyyid Müslim Çelebi'ye sorulduğunda, tevliyeti elinde olan berat ile zapt ettiğini söylemiştir. Buna delil olarak beratını ve yürürlükte olan vakfiyeyi göstermiştir. İbrâz edilen vakfiyeye göre Ankara yakınında olan Eymir ile Balgâd ve Memlûk köyünün yarısı, Uzunoluk ve Sakka değirmenleri, Çoğlu ve Semerözü köyleri Arslanhane Camisi görevlilerine ve imaretine tayin olunmuştur. Ancak dikkat çeken husus ise buralardan elde edilen fazla mahsulâtın Ahi Şerefeddin'in öz evladı olan ve mütevellî olarak tayin ettiği Ahi Ali Paşa'ya ve Ahi Ali Paşa'nın vefatından sonra onun evlatlarına şart olunduğudur. Es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi, Mustafa Bey'in kanunlara aykırı hareket ettiğini ve müdahale etmemesini istemiştir.²⁵ Mustafa Bey ise vakfiyenin içeriğini inkâr etmiş ve es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi'nin vâkıfın evladından olmadığını iddia etmiştir. Buna binaen es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi'nin şahitleri Es-seyyid Mir Mehmed Çelebi Seyyid Müslim'in oğlu, Seyyid Müslim Seyyid Mir Çelebi'nin oğlu, Seyyid Mir Çelebi Seyyid Hüseyin'in oğlu, Seyyid Hüseyin Seyyid Ahi Paşa'nın oğlu, Seyyid Ahi Paşa'nın da Ahi Şerefeddin'in oğlu olduğunu belirtmişler ve yetmiş seksen seneden beri es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi'nin ecdadının tevliyeti tasarruf ettiklerine şahitlik etmişlerdir. Bu durumda Mustafa Bey mahkemeden men edilmiştir.²⁶

7 Ramazan 1098/17 Temmuz 1687 tarihli bir tevliyet beratında vakıf kurucusunun tevliyeti evladının en salihine (*aslah-ı evlâd*) şart ettiğini ve iki yüz seneyi aşkın süredir *aslah-ı evlâd*dan olanların tevliyet cihetini

²⁴ AVTD. 558/1571, v.39b; İbrahim Köse, *Ankara Evkâf Defteri (1571)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1998, s. 167.

²⁵ AŞS, 510/143.; "...vakfiyye-i ma'mûlûn bihâ ibrâz idüb nazar olundukda fi'l-vâki' merhûm-ı müşârun-ileyh Ahi Şerefeddin medîne-i Ankara kurbunda Eymir ve nisf-ı Balgâd ve nisf-ı Memlûk nâm karyeleri ve Uzunoluk ve Sakkâ dimekle ma'rûf iki bâb asiyâb ve Murtazaâbâd nâhiyesinde Çoğlu ve Çubuk nâhiyesi Semerözü nâm karyelerin mahmiyye-i mezkûrede ve sâlifü'z-zikr Arslanhâne Câmi'-i Şerifi mürtezikasına ve imâret-i âmiresine ve fazla mahsulâtın merhûm-ı mûmâ-ileyh aleyhi'r-rahme veled-i sulbîsi ve mütevellî nasb eylediği Ahi Ali Paşa'ya ba'de vefâtihî evlâd-ı evlâdına neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin tevliyet ve fazla mahsulâtın şart ve ta'yîn eylediği mastûr ve mukayyed olmağın mezbûr es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi i'âde-i kelâm idüb vâkıf-ı mûmâ-ileyhin vakfiyye-i ma'mûlûn bihâsında ta'yîn ve tasrîh olunduğu üzere ve abâ ve ecdâdım ilâ yevminâ hazâ berât-ı şerîfe ile mutasarrıf oldukları gibi bana dahi tasarruf itdirilmek ve merkûm Mustafa Bey hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i münîf müdâhale itdirilmeyüb men' olunmak taleb iderim..."

²⁶ AŞS, 510/143.; "... fi'l-hakîka merkûm es-Seyyid Mir Mehmed Seyyid Müslim oğludur, [Seyyid Müslim] Seyyid Mir Çelebi oğludur, Seyyid Mir Çelebi Seyyid Hüseyin oğludur, Seyyid Hüseyin Seyyid Ahi Paşa oğludur, Seyyid Ahi Paşa vâkıf-ı mezbûr aleyhi'r-rahme oğludur, vakfiyye-i ma'mûlûn bihâsında derc olunduğu üzere yetmiş seksen yıldan beri tevliyet-i mezbûreye ber müceb-i şart-ı vâkıf bâ-berât-ı âlişân merkûm es-Seyyid Mir Mehmed Çelebi'nin ecdâdı ve Seyyid Hüseyin ve Seyyid Mir ve babası Seyyid Müslim zabt idüb ba'dehu Seyyid Mir Mehmed Çelebi bâ-berât-ı şerîf meşrûtiyet üzere zabt idüb mürtezika ve imâret-i âmirelerinden fazla mahsulâtın evlâd-ı mûmâ-ileyh beynlerinde taksim idegeldiler bu husûsa şahidleriz ve şehâdet dahi ideriz..."

tasarruf ettikleri ifade edilmiştir.²⁷ Bir başka kayıta ise yine *aslah ve erşed-i evladdan* olanların tevliyeti seksen seneden fazla elinde bulundurduklarına dikkat çekilmiştir.²⁸

Bununla beraber vakıf senedi olmadığı için diğer vakıf çalışanlarına ne kadar ücret tayin edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Ankara şer'iyye sicilindeki vakfa ait bir gelir-gider muhasebesinde vakıf çalışanlarının aldıkları ücrete dair bir bilgi mevcuttur. Buna göre imam günlük on akçe, hatip günlük üç akçe, vaiz günlük üç akçe, müezzin günlük yedi akçe, diğer müezzin günlük beş akçe, sala müezzini günlük bir akçe, sermahfil²⁹ günlük altı akçe, kayyım günlük iki akçe, tekyenişin³⁰ günlük on beş akçe, *evrâd-ı şerîfe* için altı akçe, bir senede bir cebeli için otuz beş esedi, çerağ akçesi için ise beş esedi verilmektedir.³¹ Safer 1158/Mart 1745 tarihli bir beratta Ahi Şerefeddin Camisi imamı Halil Halife'ye çocuklarının çok olmasından dolayı maaşının az gelmesi sebebiyle günlük on akçe olan vazifesine vakfın fazlasından altı akçe daha zam yapılmıştır.³²

Bu kayıtlara göre Ahi Şerefeddin kurmuş olduğu vakfın tevliyetini evladından olanlara şart koşmuştur. Diğer bazı vakıflarda olduğu gibi tevliyet vâkıfın nesli sona erince akrabadan ve utekadan (azat edilmiş köleler ve cariyeler) olanlara tayin edilmemiştir. XVI. yüzyıla ait Ankara Evkaf Tahrir Defterleri'ne göre tevliyet tek bir kişinin elinde olmayıp vâkıfın evladı olan Ahi Ali Paşa ve Seyyid Hüseyin neslinden gelenlerde olduğu açıktır. XVII. yüzyıldaki sicil kaydında³³ ise tevliyetin Ahi Ali Paşa ve onun neslinden gelenlere tayin edildiği görülmektedir. Yine bu belgede geçen Ahi Ali Paşa vefat ettikten sonra *evlâd-ı evlâdına neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin* ifadesiyle evlatların hepsinin eşit şekilde tasarruf etmesi gerektiği ve önceki ve sonraki batındaki evlatların gelirleri tasarruf etme konusunda ön plana çıktıkları anlaşılmaktadır.

Vakıf kurucuları tevliyeti evlatlarına şart ederlerken evlatlarında *aslah, ekber, erşed, a'kâl, a'lem* olarak vasıflandırılan bazı özellikleri de belirtmekteydiler. Buradaki amaç yaşça en büyük, en iyi bilen, daha reşit olan evladın tecrübe, deneyim, bilgi ve birikiminden faydalanmak olmalıdır. Vakfı idare edecek mütevellilerin mezkur vasıfları taşıması vakfın yararına olmuştur. Çoğu vakıf kurucuları vakfın işlevselliğinin devamı açısından belirtilen nitelikleri elzem görmüştür. Ahi Şerefeddin vakfın tevliyetini evlatlarının en salihine ve daha reşit olanına vermiştir. Buna göre tevliyeti elinde bulunduracak evladın nesil içinde en yaşlı ve yetenekli olanı başka bir ifadeyle evlatların içinde en tecrübeli olanı vakıf için en faydalı olanıydı.

Bunların yanı sıra kayıtlarda vâkıfın neslinden gelen kız evlatlarının vakfın yönetiminde yer aldığına dair bir kayda tesadüf edilmemiştir. Buna binaen *evlâd-ı inâs* olarak tabir edilen kız evlatlarının vakfın idaresi konusunda hariç bırakıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Ahi Şerefeddin'in erkek evlatları "evladiyet ve meşrutiyet sistemi" üzere yıllarca tevliyet cihetini tasarruf etmişlerdir.

2. Ahi Şerefeddin Evkafı'nın Gelirleri (Asl-ı Vakf)

Hayratın sürdürülebilirliği ve devamlılığı onun düzenli bir şekilde işlemesini sağlayan araziler, binalar, nakit para gibi önemli gelir kaynaklarına sahip olmasına bağlıdır. Bunlara "asl-ı vakf" ya da "akar" denilmektedir. Bu bağlamda akarat, vakfın mali ve iktisadi gücünü temsil etmektedir.³⁴ Gelirinden yararlanan arazi, bostan, bağ, bahçe, tarla gibi vakıf taşınmazlara *müstegallât*, üstü kapalı dükkan, ev, iş hanı ve çarşı gibi akarlara da *müsakkafât* denilmektedir.³⁵ İslam Hukuku'nun ön gördüğü, vakıfta sürekliliğin olması vakfedilenin taşınmaz mal (*gayr-i menkûl*) olmasıyla mümkündür. Bu bakımdan vakfedilenin "akar veya akar hükmünde" olması esas kabul edilmiştir.³⁶

1522 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri'nde Melike Hatun Medresesi Evkafı'na kaydedilen Ankara'nın Kasaba nahiyesine bağlı Balgad köyünün yarısı timar iken diğer yarısı Ahi Şerefeddin Camisi'ne vakfedilmiştir. 12 nefer 10 haneden elde edilen toplam gelir 2.078 akçedir. Buna göre Balgad köyünden Ahi Şerefeddin Camisi hissesine 1.039 akçe düşmektedir.³⁷ Ahi Şerefeddin, Kasaba nahiyesine bağlı Memlük köyü sınırları içerisinde yer alan bir çiftlik yeri dedesi Kemal Hacı Baba Zaviyesi'ne vakfetmiştir. Geliri 150 akçe olan bu çiftliğin mutasarrıfı Hacı Baba oğlu Ramazan'dır.³⁸

²⁷ AŞS, 551/326.

²⁸ AŞS, 612/313.

²⁹ Müezzinbaşı'nın yardımcısı niteliğindedir. Müezzinler "mahfil" adı verilen yüksekçe ve ayrı bir yerde oturdukları için bu adı almışlardır. Bu görev için sesi güzel ve musikide bilgili olmak gerekli idi. Bkz. Pakalın, "Sermahfil", *a.g.e.*, C. 3, s. 187.

³⁰ Tekkede oturan kimse, derviş. Bkz. İsmail Parlatır, "Tekke-nişin", *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s. 1673.

³¹ AŞS, 547/15.

³² AŞS, 609/208.

³³ AŞS, 510/143.

³⁴ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *TDVİA*, C. 42, s. 479.

³⁵ Çınar-Koyuncu, *age*, s. 7.

³⁶ Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 81.

³⁷ AVTD. 928/1522, v.19a.

³⁸ AVTD. 928/1522, v.22b.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

Ahi Şerefeddin Zaviyesi'ne yıllık geliri 5.300 akçe olan iki adet değirmen vakfedilmiştir. Bu değirmenlerden Kayaş nehriyle dönen³⁹ Sakka Değirmeni'nin yıllık geliri 2.000 akçe iken Uzunoluk Değirmeni'nin yıllık geliri ise 3.300 akçedir. Bunlarla beraber yıllık geliri 300 akçe olan dükkanlar, yıllık geliri 500 akçe olan bir bahçe ve Kirişçiyan Mahallesi'nde bulunan yıllık geliri 50 akçelik bir zemin vakfedilmiştir. Ankara'nın şehir merkezinde harap bulunan bir başhanenin tekrar işlemesi için ferman ibraz edilmiştir. Bu başhanenin günlük geliri 5 akçe yıllık geliri 1.800 akçedir. Yine şehir merkezinde bulunan on üç nefer Ermeni'den 253 akçe ispençe vergisi alınmaktadır. 3 Safer 1040/11 Eylül 1630 tarihli bir sicil kaydında bu Ermeniler'in Ankara'ya Sultan Alaaddin ile birlikte geldiği ve Ahi Şerefeddin evladı vakfına reaya kaydedildikleri ifade edilmiştir.⁴⁰ Bunların yanı sıra Tahtelkala'da iki dükkan ve Koyunbazarı'nda bir bezirhane haraptır. Buraların hasılı olmadığı için gelirleri kaydedilmemiştir. Ahi Şerefeddin Zaviyesi için vakfedilen ve şehir merkezinde bulunan bu vakıf akarların toplam geliri 8.203 akçedir.⁴¹ Murtazaabad kazasına bağlı Çoğlu köyünün gelirleri de Ahi Şerefeddin Zaviyesi'ne vakfedilmiştir. 66 nefer 45 haneden elde edilen toplam gelir 6.389 akçedir.⁴² Son olarak Bağlıca köyünün 1/4 hissesi Ahi Şerefeddin Zaviyesi'ne ait olarak belirtilmiştir. Geliri 1.574 akçe olan Bağlıca köyünden Ahi Şerefeddin Zaviyesi hissesine 393,5 akçe isabet etmektedir. Bunlara göre 1522 yılında Ahi Şerefeddin Zaviyesi gelirlerinin toplamı 14.985,5 akçedir.

Ahi Şerefeddin Mezarı için Ankara'da Kafiryeri olarak bilinen ve geliri yıllık 500 akçe olan bostanlık vakfedilmiştir. Ayrıca mezarda altı hafızın Kuran-ı Kerim'den günde birer cüz okuması için dört parça yer vakfedilmiştir. Dört parça yerden de 200 akçe gelir sağlanmaktadır. Bunlara göre Ahi Şerefeddin'in mezarı için de toplamda 700 akçenin vakfedildiği görülmektedir.⁴³

1522 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri'nde Çubuk kazasına bağlı Başsemer, Bayındır, Kargasemer ve Dodurga köyleri Ahi Şerefeddin Camisi'ne vakfedilmiştir. Başsemer köyündeki 83 nefer 50 haneden 3.877 akçe, Bayındır köyündeki 59 nefer 38 haneden 3.500 akçe, Kargasemer köyündeki 89 nefer 58 haneden 4.625 akçe, Dodurga köyündeki 120 nefer 86 haneden 6.607 akçe gelir elde edilmektedir. Bu dört köydeki 351 nefer 232 haneden 18.609 akçe gelir sağlanmaktadır.⁴⁴

1463 tarihli Ankara Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde 1463 tarihinden önce de adı geçen dört köyün Ahi Şerefeddin Camisi'nin vakfı olduğu yer almaktadır. I. Murad (M.1362-1389) zamanında vakıf olan bu köyler Seydi Hüsam'ın yeridir. Fatih Sultan Mehmed zamanında Ahi Şerefeddin'in oğlunun oğlu olduğu belirtilen dört kişiden her biri bir köyü tasarruf etmektedir. Bunlardan Ahi Hüseyin Başsemer, Ali Paşa Kargasemer, Ahi Hasan Dodurga, Seydi Bayındır köyünün mutasarrıflarıdır. 1463 yılında bu dört köyün vakıf geliri 12.705 akçe, vakıf reayası da 191 hanedir.⁴⁵

1463 yılından 1522 yılına gelinceye değin adı geçen dört köyün hane sayısında %21,5'lik bir artış yaşanmıştır. Artış gösteren hane sayısından dolayı elde edilen gelirler de artmıştır. 1463 yılında bu dört köyden elde edilen 12.705 akçe, 1522 yılında 18.609 akçeye yükselmiştir. Bu durumda elde edilen gelirlerde %46,5'lik bir artış gerçekleşmiştir. Aradan geçen 59 yıllık zaman diliminde %21,5'lik hane sayısı artışı Ahi Şerefeddin Camisi gelirlerinde %46,5'lik bir yükselme meydana getirmiştir.

1571 tarihli Ankara Vakıf Tahrir Defteri'nde ise Çubuk kazasına bağlı Başsemer köyünde bulunan 157 vakıf reayası ve 7 zeminden 4.877 akçe, Bayındır köyünde bulunan 117 vakıf reayasından 3.500 akçe, Kargasemer köyünde bulunan 187 vakıf reayası ve 7 zeminden 5.925 akçe ve Dodurga köyünde bulunan 279 vakıf reayası ve 9 zeminden 9.607 akçe gelir elde edilmektedir.⁴⁶ 1571 yılında bu dört köyden elde edilen toplam gelir 23.903 akçedir. Bu durumda Ahi Şerefeddin Camisi Vakfı'nın 1522 yılında 18.609 akçe olan toplam geliri, 1571 yılında 23.903 akçeye yükselmiştir. Aradan geçen 49 senelik zaman diliminde caminin gelirinde %28,45'lik bir artış yaşanmıştır.

³⁹ AŞS, 531/87.

⁴⁰ AŞS, 508/957.; "... hâlen Der-sa'âdetime arz-ı hâl gönderüb mahmiyye-i Ankara'da merhûm Sultan Alaaddin ile ma'an geliüb kutbü'l-ârifin Ahi Şerefeddin evlâdı vakfına ra'îyyet kayd olan kadîmi yerlü olan Ermeni tâ'îfesi her sene cizyelerin edâ idüb..."

⁴¹ AVTD. 928/1522, v.27a-27b.

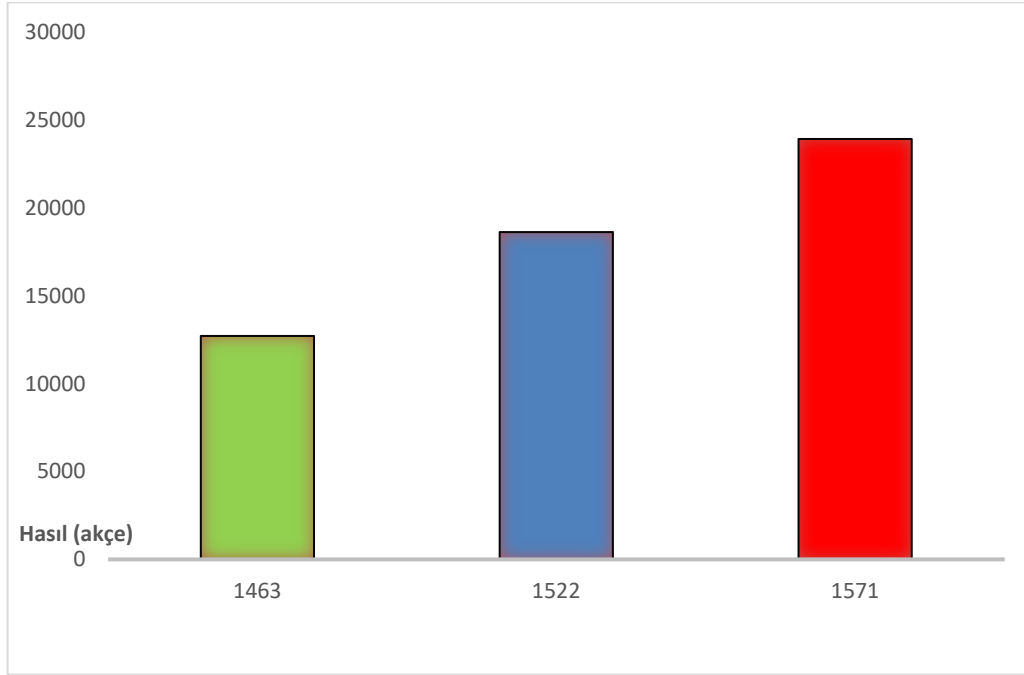
⁴² AVTD. 928/1522, v.140a-141a.

⁴³ AVTD. 928/1522, v.27b.

⁴⁴ AVTD. 928/1522, v.75a-78b.

⁴⁵ Hüseyin Çınar-Osman Gümüşçü, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası*, Bilge Yayınevi, Ankara 2002, s. 233.

⁴⁶ AVTD. 558/1571, v.68a-72a.; İbrahim Köse, *agt*, s. 211-218.

TABLO II.: Ankara Evkâf Tahrir Defterleri'ne göre Ahi Şerefeddin Evkafı'na ait olan Başsemer, Bayındır, Kargasemer, Dodurga köylerinden elde edilen toplam hasılın yıllara göre dağılımı.

1571 tarihli Evkaf Tahrir Defteri'ne düşülen bir derkenarda, adı geçen bu dört köye mirliva voyvodaları tarafından *bâd-ı hevâ* ve *resm-i ganemi* için müdahale edildiği, bundan dolayı vakfa haksızlık yapıldığı ve bu iki vergi türünün de tamamen vakıf tarafından tasarruf edilmesi gerektiğine dair ferman buyurulduğu yazılmıştır.⁴⁷ Aynı derkenar, Murtazaabad'da bulunan Çoğlu köyünün üzerine de düşülmüştür.⁴⁸

1571 tarihli Evkaf Tahrir Defteri'nde Ankara'nın Kasaba nahiyesine bağlı Balgad köyünün yarım hissesi Ahi Şerefeddin Camisi'ne,⁴⁹ Bağlıca köyünün *rub'* (1/4) hissesi Ahi Şerefeddin Zaviyesi'ne ait olarak gösterilmiştir.⁵⁰ 1522'de 2.078 akçe olan Balgad köyünün geliri 1571'de 2.278 akçeye yükselmiştir. Şehir merkezinde bulunan iki değirmen, bahçe, zemin, başhane, dükkanlar ve Ermeni ispençelerinden de 6.950 akçe gelir elde edilmektedir.⁵¹

TABLO III.: 1522 tarihli Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin Zaviyesi Vakfı'nın gelirleri

AKAR	HASIL (akçe)
Murtazaabad kazasına bağlı Çoğlu köyü	6.389
Kasaba nahiyesine bağlı Bağlıca köyü (1/4 hisse)	393,5
Sakka Değirmeni	2.000
Uzunoluk Değirmeni	3.300
Dükkanlar	300
Deli Ömer Bahçesi	500
Kirişciyan Mahallesi'nde bulunan zemin	50
Başhane	1800
13 nefer Ermeni'den alınan ispençe vergisi	253
Tahtelkala'da bulunan iki dükkan	harap
Koyunbazarı'nda bulunan bezirhane	harap
Toplam	14.985,5

⁴⁷ AVTD. 558/1571, v.68a.

⁴⁸ AVTD. 558/1571, v.108a.

⁴⁹ AVTD. 558/1571, v.31a.

⁵⁰ AVTD. 558/1571, v.32a.

⁵¹ AVTD. 558/1571, v.39b.; Köse, *a.g.t.*, s. 52.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞİNDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

TABLO IV.: 1522 tarihli Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin Camisi Vakfı'nın gelirleri

AKAR	HASIL (akçe)
Çubuk kazasına bağlı Başsemer köyü ⁵²	3.877
Çubuk kazasına bağlı Bayındır köyü	3.500
Çubuk kazasına bağlı Kargasemer köyü	4.625
Çubuk kazasına bağlı Dodurga köyü	6.607
Kasaba nahiyesine bağlı Balgad köyü (1/2 hisse)	1.039
Toplam	19.648

TABLO V.: 1522 tarihli Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin Mezarı Vakfı'nın gelirleri

AKAR	HASIL (akçe)
Ankara'da Kafiryeri bostanlığı	500
Ahi Şerefeddin Mezarı'nda altı hafızın günde birer cüz okuması için vakfedilen dört parça yer	200
Toplam	700

TABLO VI.: 1522 tarihli Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin'in dedesi Kemal Hacı Baba Zaviyesi Evkafı'na vakfettiği çiftlik geliri

AKAR	HASIL (akçe)
Memlük köyü içinde bir çiftlik yer	150

TABLO VII.: 1522 tarihli Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin Evkafı'nın gelirleri

YAPI	HASIL (akçe)
Ahi Şerefeddin Zaviyesi için vakfedilen akarlar	14.985,5
Ahi Şerefeddin Camisi için vakfedilen akarlar	19.648
Ahi Şerefeddin Mezarı için vakfedilen akarlar	700
Toplam	35.333,5 ⁵³

TABLO VIII.: Ankara şer'iiye sicilinde yer alan 25 Rebiülevvel 1093/3 Mayıs 1682 tarihli hüccete göre Ahi Şerefeddin Evkafı'nın gelirleri⁵⁴

GELİR	HASIL
Semerözü'nde olan vakıf köylerden elde edilen çift akçesinin toplamı	9.000 akçe
Semerözü'nde olan vakıf karyelerden elde edilen arpa 50 müdd	140 esedî
Çoğlu köyünden elde edilen çift akçesi	480 akçe
Memlük köyünden mart akçesi	430 akçe
Balgad köyünden	13,5 esedî
Etraf köylerden elde edilen arpa ve buğday 130 keyl	31 esedî
Ez bâd-ı hevâ	20 esedî
Ankara bulunan 55 nefer gayrimüslim vakıf reayasının bennak ve mücerredinden	94 esedî
Toplam	360 esedî

Osmanlı Devleti'nde üretim kaynaklarının en önemlisi olan toprak parçaları aynı zamanda vakıf müesseselerinin düzenli gelir sağlayan temel yapı birimini teşkil etmekteydi. Arsa, bahçe, bostan, çayır, tarla,

⁵² Başsemer, Kargasemer, Dodurga, ve Bayındır köyleri XV.-XVI. yüzyılın son yıllarına değin Çubuk kazasına bağlıydı. XVI. yüzyılın sonlarında Şorba'nın kaza olarak idari birim haline gelmesi ile birlikte Şorba'ya bağlandı. Genel olarak bu köylerin bulunduğu bölgeye Semerözü denildi. Günümüzde ise bu köylerden Semerözü Kızılcahamam'a diğerleri de Çankırı'nın Orta ilçesine bağlıdır. Bkz. Çınar-Gümüşçü, *age*, s. 233.

⁵³ Toplama Ahi Şerefeddin'in dedesi Kemal Hacı Baba Zaviyesi'ne vakfettiği gelir dahil edilmemiştir.

⁵⁴ *AŞS*, 547/15.

mezra gibi gayrimenkulleri içine alan köyler de vakıfları finanse etme konusunda ciddi gelir kaynaklarıydılar.⁵⁵ Bu bağlamda Ahi Şerefeddin Evkafı'na Ankara'nın çeşitli bölgelerinde bulunan köyler, değirmenler, dükkanlar, bahçe ve zeminlerden gelirler gelmekte idi.

Ankara'nın Çubuk kazasına bağlı Başsemer, Bayındır, Kargasemer ve Dodurga köyleri Ahi Şerefeddin Evkafı'na en fazla gelir sağlayan yerler olmuştur. 1463 yılından 1571 yılına kadar geçen süreçte bu dört köyden elde edilen hasıl 11.198 akçe artmıştır. Bu sebeple vakfın gelirlerinde 108 yıllık zaman diliminde %88,2'lik bir artış söz konusu olmuştur. 1463 yılında 191 vakıf reayası olan bu dört köyün 1571 yılındaki vakıf reaya sayısı 740'a yükselmiştir. Köylerin nüfusunda %287,5'lik bir artışın olması vakıf gelirlerinde %88,2'lik yükselmeye vesile olmuştur. Bu bakımdan vakıf köylerinin nüfusunun artması vakfın gelirinin artmasıyla doğru orantılıdır.

Bunun temel sebeplerinden birisi Osmanlı Devleti'nde XVI. asrın başlarından itibaren tespit edilen nüfus artışı olmalıdır.⁵⁶ %287,5'lik bir artışın nedenleri evlilik oranının yükselmesi ve Celâlî eşkiyasından kaçan köy kökenli şehirlilerin tekrar köylere göç etmesi olarak açıklanabilir. Ankara XVII. yüzyılın başlarından beri Celâlî isyanlarının odak noktası olmuştur. Kalenderoğlu, Deli Hasan, Abaza Mehmed Paşa, Karakaş Ahmed ve Tavail Mehmed gibi birçok haydut ve eşkiya zümresi Ankara'da yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁵⁷ Dolayısıyla köylerde nüfusun artması beraberinde ziraat edilen alanların fazlaşmasını getirmiştir. Bu bakımdan tarımsal alanlardan elde edilen vergiler Ahi Şerefeddin Evkafı'na ciddi bir varidat kaynağı oluşturmuştur. Vakıf köylerinin yıllar içerisinde demografik yapısının değişmesi vakıflara artı veya eksi yönde geri dönmüştür.

Ahi Şerefeddin Vakfı'na gelir sağlayan Çubuk kazasına bağlı daha önce bahsedilen dört köy dışında Murtazaabad kazasına bağlı Çoğlu köyü ve Kasaba nahiyesine bağlı Balgad, Bağlıca ve Memlük köyü bulunmaktadır. Sekiz parçadan meydana gelen bu köylerin 1522 yılında toplam geliri 26.580,5 akçedir. Bunların yanı sıra şehir merkezinde bulunan Sakka ve Uzunoluk Değirmenleri'nin 1522 yılındaki geliri 5.300 akçedir. 5 Muharrem 1031/20 Kasım 1621 tarihli bir sicil kaydından Sakka Değirmeni'nin kira ile işletildiği ve Mustafa oğlu Mehmed isimli kiracının ise vakfa beş *keyl-i İstanbul*⁵⁸ buğday borcu olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ 20 İstanbul kilesi buğdayda 512.12 kilograma eşitti. Buna göre kiracının vakfa 108 kilogram buğday borcu bulunmakta idi.

Sicil kayıtlarında Ahi Şerefeddin Evkafı dükkanlarına ait bir kayda rastlanılmamıştır. Buraların yıllar içerisinde bakımsızlık ya da diğer başka sebeplerden dolayı harap hale gelmiş olması muhtemeldir. 1522 yılında Ahi Şerefeddin Evkafı reayasından olan 13 nefer Ermeni'nin sayısı 1682 yılına kadar 55 nefere yükselmiştir. Dolayısıyla Ermeniler'in vakfa verdiği cizye ve ispençe vergisinde de artış yaşanmıştır.

1522 yılı Ankara Evkaf Tahrir Defteri'ne göre Ahi Şerefeddin Evkafı'nın elde ettiği hasılların toplamı 35.333,5 akçedir. Vakfedilen akarlardan elde edilen gelirler yıllarca Ahi Şerefeddin Evkafı için çeşitli faaliyetlerde kullanılmıştır. Vakfın tamir ve onarım çalışmalarında kullanılan meblağın, vakıf vazifelilerine verilen ücretlerin, caminin ve zaviyenin meta türündeki ihtiyaçlarının karşılanması ve benzeri sarfiyatta zikredilen gelirlerden faydalanılmıştır.

3. Ahi Şerefeddin Evkafı'nın Tamir ve Onarım Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nde, kamusal hizmetlerin ifa edilebilmesi gayesiyle vakıf şemsiyesi altında pek çok yapı inşa edilmiştir. Bu yapıların, vakıf kurucuları tarafından inşa edildikleri dönemde ne kadar özenle yapılsalar da geçen zaman içerisinde tamir ve bakım ihtiyaçları ortaya çıkmıştır.⁶⁰ Osmanlı Devleti'nde tamir faaliyetlerinin genel amacı yapının işlevselliğinin ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu şekilde yapılan müdahale ile halkın faydasına inşa edilen eserlerden yararlanılmaya devam edilmesi, vakıf binasının korunması ve dolayısıyla vakıf binasında verilen hizmetin yıllar boyu sürmesi amaçlanmaktaydı. Böylece hem akar yapılardan elde edilen gelirin hem de hayır hizmetlerinin kesintiye uğramadan faaliyetine devamı gerçekleştirilmekteydi.⁶¹

⁵⁵ Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 18, Ankara 1984, s. 6-9.

⁵⁶ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi – I 1300-1600*, çev. Halil Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 23-26.

⁵⁷ Muhammed Ceyhan, "Celâlî İsyanlarının Ankara Vakıf Gayrimenkulleri Üzerinde Yarattığı Tahribatın Tespiti Şer'iyye Sicilleri Işığında", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu*, Ed. Yılmaz Kurt, C. I, AÜDTCF Yayınları, 25-26 Ekim 2012 Ankara, 362.

⁵⁸ 1 müdd 20 İstanbul kilesine eşitti. 20 İstanbul kilesi buğdayda 512.12 kilograma arpada 445 kilograma tekabül etmekteydi. Bkz. Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990, s. 58.

⁵⁹ *AŞS*, 503/1031.

⁶⁰ İbrahim Yılmaz, "Osmanlı Döneminde Vakıf Yapıların Korunmasında Onarım Aşamaları", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 4, İstanbul 2007, s. 36.

⁶¹ Tuba Akar, "Tanzimat Öncesi Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 33, Ankara 2010, s. 90.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

Vakıf eserlerini harap eden etmenlerin başında doğal afetler gelmekteydi. Bunlar şiddetli rüzgâr, deprem, sel ve yangınlardan oluşmaktaydı.⁶² Bunlarla birlikte vakıf eserlerinin harap olmasındaki bir diğer unsur “zaman”dır. Bir vakıf eserinin yapıldığı günden tamir ihtiyacının olduğu ana değin geçen zaman diliminde yıkılmaya yüz tuttuğunu veya harap olmanın eşiğine geldiğini *mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı avâm ile müşrif-i harâb ve ma'il-i türâb* ifadesi ile dile getirilmekteydi. Yine aynı şekilde bir vakıf binasının tamire ihtiyacı olduğunu ifade ederken *rahnedâr ve münhedim* tabirleri kullanılırdı. Bu şekilde kadıya yapılan arzın ardından kadı tarafından kontrol ve keşif yapılması amacıyla mimarlar, üstadlar ya da bennalar⁶³ görevlendirilirdi. Bunların yanında *ehl-i vukûf* veya *ehl-i hibre* olarak ifade edilen bilirkişiler ve *bî-garaz* olarak adlandırılan bina ve yapı işlerinden anlayan kimselerde bulunmaktaydı.⁶⁴

Bu bağlamda Ahi Şerefeddin Evkafı tamiriyle ilgili ilk kayıt 24 Şevval 1058/11 Kasım 1648 tarihlidir. Ahi Şerefeddin Evkafı akarlarından olan Uzunluk Değirmeni'nin zamanla harap duruma geldiği ve bazı bölgelerinin tamire muhtaç olduğunu vakfın mütevellisi Muslu oğlu es-Seyyid Mustafa Çelebi mahkemede dile getirmiştir. Kadı tarafından Ankara mimarbaşısı olan Haydar oğlu Hasib ile birlikte vakfın katibi, nazırı ve diğer bilirkişiler incelemelerde bulunmuşlardır. Yapılan inceleme neticesinde değirmen arkının temizliği için işçiye (*ırgad*) iki bin sekiz yüz, değirmen taşlarına iki bin, çatısının onarımına bin dört yüz, arkın tamirine iki yüz, çatısı üzerine yapılacak olan çorak için iki yüz, hendek için iki yüz ve işçi ile onlara verilecek olan iâşe için iki yüz olmak üzere toplam yedi bin akçe ile tamirinin mümkün olacağını bildirmişlerdir.⁶⁵

Bundan yaklaşık 34 yıl sonra (26 Rebiülahir 1093/4 Mayıs 1682) Ahi Şerefeddin Evkafı'nın mürtezikalardan es-Seyyid Ömer Efendi, Yusuf Çelebi ve Mehmed Halife mahkemede kadı huzuruna çıkarak geçen zaman diliminde cami ve yakınında bulunan imaret, türbe ve bitişiğindeki havlu duvarlarının yıkıldığını belirtmişlerdir. Buralardaki zararın giderilmesini ve vakfın mütevellisi es-Seyyid Mehmed Efendi'den tamir çalışmalarının başlatılmasını istemişlerdir. Bununla birlikte vakfın mütevellisi es-Seyyid Mehmed Emin Efendi ile birkaç kişi adı geçen yapıların olduğu bölgeye giderek keşfe çıkmışlardır. Cami ve iki tarafında olan mahfillerin direkleri ve minberinin külâhı sökülüp başka bir yere nakledilmiştir. İmaretin içerisinde yer alan mutfak, aşhane ile tabhanelerin⁶⁶ çatısı, duvarları ve dış kapısı üzerinde olan örtme ile türbenin dış kemeri de harap olmuştur. Bunun yanı sıra havlu duvarı tamamen yıkılmıştır. Bütün buraların tamire ihtiyacı olduğu hakkında görüş birliğine varılmıştır. Buraların tamir edilmesi için ise mütevelliyeye tembih olunmuştur.⁶⁷ Burada vakıf çalışanları resmî yollarla vakfın mütevellisini bir nevi uyarılmışlardır. Çünkü vakıf çalışanlarının vakıftaki görevine devam edebilmeleri o vakfın devamlılığına bağlıdır. Vakfa herhangi bir halel geldiğinde çalışanlar ücretlerini alamayacaklar bu sebeple geçim derdine de düşmüş olacaklardır.

12 Rebiülevvel 1159/4 Nisan 1746 tarihli bir sicil kaydına göre⁶⁸ Ahi Şerefeddin'in evlatlarından Şehsuvarzade es-Seyyid Ali Efendi, Ahmed Ağa oğlu es-Seyyid Süleyman Ağa, Mehmed oğlu es-Seyyid Arslan Ağa, Mustafa oğlu es-Seyyid Yusuf Çelebi, Mustafa oğlu es-Seyyid Ali Çelebi ile caminin vazifelilerinden Mustafa oğlu Şeyh Mustafa Efendi, Mustafa oğlu İmam Hafız Halil Efendi, el-Hacc Süleyman Efendi oğlu Hatib İsmail Efendi ve Müezzîn Derviş Yakub, cuma müezzînleri olan el-Hacc Mevlüd oğlu Monla Mustafa ve Hasan oğlu İsmail ve devirhanlardan Ramazan oğlu Monla Halil ve Mehmed oğlu Monla Ebubekir ve Abdullah oğlu İsmail mahkemede kadı huzuruna çıkmışlardır. Üç yıldan beri vakıf mütevellisi olan Bostani es-Seyyid Mehmed Ağa İstanbul'da ikamet ederek vakfın işlerini görmek için vekil dahi tayin etmediğinden dolayı vakıf işleri münhal kalmıştır. Bunların yanında her sene vakfı başkasına iltizam ederek iltizam bedelini de kendi işleri için harcamıştır. Bu nedenlerden dolayı cami, türbe ve vakıfhanenin tamire ihtiyacı olan yerlerinin onarılmadığı, caminin üst pencerelerinin kırıldığı, mahfilin sağ ve sol taraflarında olan duvarların yağmur yağdığı zaman su aldığı, çatılarının kaş altları çürüyüp minaresinin şerefe ve kürsüsünün kiremitlerinin kırıldığı, caminin sağ tarafında olan kapının saçağı yıkılıp, vakıfhanenin çatısının ve duvarlarının harap ve havlu kapıları, türbenin

⁶² Mefail Hızlı, “Osmanlı Vakıf Eserlerinin İnşa ve Tamir ve Restorasyonları, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, Bursa 1995. s. 223-224.

⁶³ Yapı ustası; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011. s. 106.

⁶⁴ İbrahim Yılmaz-S. Ümit Dikmen, “Osmanlı Döneminde Yapıların Onarım ve Restorasyonunda Tasarım ve Onay Süreci”, *23.Uluslararası Katılımlı Yapı&Yaşam Kongresi*, Bursa 2011, s. 171.

⁶⁵ AŞS, 520/65.

⁶⁶ Yoksulların barınması için kurulmuş olan hayır kurumlarından birinin adıdır. Bkz. Pakalın, “Tabhane”, *a.g.e.*, C. 3, s. 369.

⁶⁷ AŞS, 547/14.

⁶⁸ AŞS, 611/14. “...iç seneden berü vakf-ı mezkûra bir takrîb ile mütevellî olan gâ'ib-i ani'l-beled Bostanî es-Seyyid Mehmed Ağa nâm kimesne târîh-i mezkûrdan berü kendisi mahmiyye-i İstanbul'da sâkin olub vakf-ı mezkûrun umûrunu rü'yet bu tarafda vekilî dahi olmayub umûr-ı vakf mu'attal olduğundan gayri beher sene vakf-ı mezkûru âhere der-uhde ve iltizâm ve bedel-i iltizâmî tamâmen ahz u kabz ve kendi masârifına sarfla istihlâk idüb mârru'z-zikr câmi'-i şerîf ve türbe ve vakfshânenin rahnedâr olan mevzi'leri ta'mîr ve termim olunmadığından nâşi câmi'-i şerîfin fevkânî pencerelerinin camları meksûr ve mahfil-i şerîfin sağ ve sol taraflarının olan divarlar kesret-i bârândan nâşi yağmur neşv itmekle sakflarının kaş altları çürüyüp ve minâresinin şerefe ve kürsisinin kiremidleri rahnedâr ve câmi'-i şerîfin sağ tarafında olan kapısının saçağı yıkılıb ve hâne-i merkûm sakflının ba'zı mahalleri harâb ve taşra divârları münhedim ve havlu kapuları dahi zâ'il olub ve türbe-i şerîfin dahi kâgir kubbesi rahnedâr ve tekye kapısının kaşları ve menzil kaşları dahi müşrif-i harâb olub her birleri ta'mîr ve termime eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olmağla...”

kagir kubbesi ve tekye kapısı ile menzilinin kemerleri yıkılmaya yüz tuttuğunu belirtip buraların acilen tamir edilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.

Kadı, hassa mimarlarından Şaban oğlu Üstad Mehmed, Halil oğlu Mehmed, Mevlüd oğlu Hüseyin ile inşaat ve bina yapılarında bilirkişi olanları bu konunun incelenmesi için görevlendirmiştir. Mimarların ve bilirkişilerin sunduğu rapora göre caminin üst pencerelerine elli adet cam, kireç, üstadiye ve iaşe için yirmi kuruş, mahfilin duvarları tamirine kerpiç, kireç ve dam üstüne üç yüz araba çorak kıymeti ile üstadiye, ırgadiye ve iaşe iki yüz kuruş olacağını bildirmişlerdir. Bunların yanında caminin kapı saçağına tahta, hatıl, çivi, üstadiye, ırgadiye ve iaşe otuz kuruş masraf olacağını söylemişlerdir. Vakıfhanenin tamiri için ise yüz adet soyma, harcı tahta, çivi, üstadiye, ırgadiye ve iaşe yüz kuruş yine vakıfhanenin kaşına ve havlusunun duvarlarına yirmi bin kerpiç, taş, saka ücreti, üstadiye, ırgadiye ve iaşe yüz otuz kuruş, havlunun yeni yapılacak kapısına tahta, tepeli çivi, menteşe, üstadiye, ırgadiye yirmi kuruş olacağını belirtmişlerdir. Türbenin ise kagir kubbesinin kiremidi, kireç, ırgadiye ve iaşesi için yüz kuruş zaviyenin de kerpiç, çorak, üstadiye, ırgadiye ve iaşesi için elli kuruş değer biçmişlerdir. Bütün bu tamirat için dokuz yüz kuruş ile olur diyerek ortak görüşe varmışlardır. Buna göre vakfın tamiri 1 kuruş 120 akçe hesabı üzere⁶⁹ 108.000 akçeye tekabül etmiştir.

Bostani es-Seyyid Mehmed Ağa'nın mütevelliliği esnasında vâkıfın evlatları ve vakıf personelleri tarafından talep edilen tamirat ve bakım çalışmaları Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi'nin mütevelliliği zamanında gerçekleşmiştir.⁷⁰ İlk keşiften bir ay sonra (12 Rebiülahir 1159/ 4 Mayıs 1746) Bostani es-Seyyid Mehmed Ağa mütevellilikten azledilmiş ve yerine es-Seyyid Mehmed Abdülhadi oğlu Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi geçmiştir.⁷¹ 21 Cemaziyelevvel 1168/11 Nisan 1755 tarihli hüccete göre⁷² Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi 1159/1746 senesinde tamir için keşfe çıkıldığını, vakfın tamiratına kendisinin başladığını ve tamir ettirdiği yerlerin görülüp buna dair hüccet verilmesini istemiştir. Buna istinaden hassa mimarlarından Veli oğlu Salih Beşe ile bilirkişiler Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi'nin yaptırdığı tamirata müşahede ederek onaylamışlardır.

Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi tevliyet cihetini tasarruf etmeye başladıktan yaklaşık dokuz yıl sonra tamir faaliyetleri bitmiştir. 108.000 akçeye tekabül eden ve dokuz yıl süren tamir faaliyetinin ne kadar büyük çapta olduğu görülmektedir. Aynı zamanda vakıftaki hasaratın da boyutunu gözler önüne sermektedir. Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi böyle bir tamir çalışmasını başarıyla tamamlayarak vakfın devamlılığına ve işlevselliğine büyük bir katkı sağlamıştır. Hem vakıf görevlilerinin hem de halkın vakıftan faydalanması yolunda önemli bir adım atmıştır.

Son olarak Ankara şer'iyeye sicillerine yansıyan 12 Muharrem 1190/3 Mart 1776 tarihli hüccete göre Ahi Şerefeddin Evkafı'nın mütevellisi İstanbul'da Saray-ı Cedid Bazarbaşısı es-Seyyid Ali oğlu es-Seyyid Ahmed Ağa'nın Ankara'da bulunan vekili es-Seyyid Halil Efendi ile vâkıfın evlatları ve vakıf görevlileri mahkemeye müracaat etmişlerdir. Ahi Şerefeddin Camisinin üzeri toprak olmasından dolayı harap olup üstünün çatı olmaya ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir. Ankara'da mimarbaşı olan el-Hacc Salih, Hüseyin Usta ve Halifebaşı ve diğer *ehl-i vukuf* ile birlikte keşfe çıkmıştır. Yapılan inceleme sonucunda caminin üzeri çatı olmasına karar verilmiş ve çeşitli türde kereste, kum, kireç, kiremit, hatıl, çivi, sıva, kazma, kürek, tekne, ırgat ve usta ücretinin iki bin kuruşa tekabül edeceğini bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra caminin üzerine yapılacak çatının uzunluğuna kırk zira genişliğine otuz altı zira olacağını belirtmişlerdir.⁷³ Bir zira yaklaşık 54,04 cm olması⁷⁴ hasebiyle uzunluğuna 21,6 metre genişliğine ise 19,44 metreye denk düşmektedir.

Ahi Şerefeddin Evkafı geçmiş zamanlarda birçok defa tamir ve onarım faaliyeti geçirmiştir. Bir Anadolu Selçuklu eseri olan cami, zaviye, türbe ve imaret yapılan bakım ve tamir çalışmaları sonucunda Selçuklu mimari özelliğini kısmen yitirmiştir. Günün ve zamanın şartlarına bağlı olarak Osmanlı mimarisinde kullanılan usullere göre tamir edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda hassa mimarları veya mimarbaşıları tamir için görevlendirilmişlerdir.

Ankara şer'iyeye sicillerine yansıyan en büyük tamirat Kocabeyzade es-Seyyid Mehmed Efendi'nin mütevelliliği esnasında olmuştur. Vakfı ihya eden, tamir ve tadilatına önem gösteren, vakfın işlevselliğine katkıda bulunan mütevelliler vakıf çalışanları tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte vakıf işlerini önemsemeyen, kendisi başka şehirde olup vakıf işlerini gördürmek üzere vekil bile tayin etmeyen, vakıf hasılatını kendi umuruna sarf eden mütevelliler de azledilmişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere bir vakıfta mühim olan kişiler değil vakfın sürekliliğidir.

⁶⁹ Şevket Pamuk, "Kuruş", *TDVİA*, C. 26, s. 459.

⁷⁰ *AŞS*, 623/24.

⁷¹ *AŞS*, 612/313.

⁷² *AŞS*, 623/24.

⁷³ *AŞS*, 648/196.

⁷⁴ Hinz, *age*, s. 67.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ İŞİĞİNDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

Ahi Şerefeddin Evkafı'nın genel olarak harabe olmasındaki en büyük etmen “zaman”dır. Yangın, sel, rüzgâr gibi doğal afetler ya da insan eliyle verilen zararlara dair bir kayda rastlanılmamıştır. Bu bakımdan ele alındığında vakfın tamire muhtaç olduğu vakitlerde hemen yenilenmesi ve canlandırılması vakfın işlevselliğine katkı sağlamıştır. Hatta vakfın yapılarının günümüze kadar intikal etmesinde büyük rol oynamıştır.

4. Ankara Şer'iyeye Sicillerine Yansıyan Ahi Şerefeddin Vakfı İhtilafları

Bu bölümde incelenecek konu, vakıf içi ihtilaflar ve vakıf dışı ihtilaflar olacaktır. Vakıf içi ihtilaflar bölümünde vakıf ve vakıf reayası arasında çıkan anlaşmazlıklar, vâkıfın evlatlarının vakfa olan müdahalesi veyahut tevliyet cihetini tasarruf etme konusunda çıkan ihtilafların mahkemeye yansıyan yönleri ele alınacaktır. Dışarıdan ve doğrudan vakfa yapılan müdahaleler ve bunların önlenmesine yönelik adımlar ise vakıf dışı ihtilaflar bölümünde değerlendirilecektir.

4.1.1. Vakıf İçi İhtilaflar

Ahi Şerefeddin Evkafı'nda tarihi süreç içerisinde bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Ankara şer'iyeye sicillerinde rastlanılan ilk anlaşmazlık 26 Cemaziyelevvel 1093/2 Haziran 1682 tarihinde vakıf reayası ve vakfın mütevellisi arasında çıkmıştır. Ahi Şerefeddin Evkafı reayasından olup Ankara'da ikamet eden Ermenilerden Asvadur Papas, Mihail, Harabet, Serkis, Kirkor, Bağdesar, diğer Serkis, Abraham, Andon, Hacadur ve Balı mahkemede kadı huzuruna çıkmışlardır. Kendilerinin vakfın reayasından olduklarını, cizye ve ispençeleri defterde vakfa kayıtlı olduğunu ve yetmiş seksen seneden fazla süredir evlilerinden senede ikişer esedi bekarlarından ise senede birer esedi vergi ödediklerini söylemişlerdir. Ancak vakfın mütevellisi olan es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin kadime muhalif olup fazla akçe talep ettiğini söylemişler ve bunun engellenmesini istemişlerdir. Şahitlerde bunu teyit ettikten sonra vakıf mütevellisinin müdahalesi men edilmiştir.⁷⁵ Burada dikkat çeken husus vakıf reayasının vakfa karşı hakkının saklı olmasıdır. Sadece vakıf reayasının vakfa karşı sorumluluğu yoktur aynı zamanda vakfında vakıf reayasına karşı mesuliyetleri vardır. Bu sebeple vakıf reayası vakıf tarafından herhangi bir haksızlığa uğradığında kendini resmî kanallar aracılığıyla savunabilmiştir.

18 Zilkade 1095/27 Ekim 1684 tarihli bir beratta vakfın tevliyeti Ali'nin vefatıyla vâkıfın evladından olan Şehsuvarzade Seyyid İbrahim Efendi'ye verilmiştir.⁷⁶ Ancak bundan yaklaşık 3 yıl sonra (7 Ramazan 1098/17 Temmuz 1687) vâkıfın evlatlarından Dodurga köyünde olan Seyyid Fethullah, Seyyid Abidin, Kayaviran köyünden Seyyid Ramazan, Seyyid İbrahim, Seyyid Hüseyin, Seyyid İdris, Mustafa ve Seyyid Halil mahkemeye gitmişlerdir. Vakıf kurucusunun tevliyeti *aslah-ı evlada* şart ettiğini iki yüz seneden beri ise *aslah-ı evladdan* olanların mütevelliliğe olageldiğini ancak vâkıfın şartlarının aksine Seyyid İbrahim Efendi'nin *aslah-ı evladdan* olmadığını dile getirmişlerdir. Vakfın mahsulatını gereksiz yere harcadığını, vakfa ihanet ederek reayanın dağıldığını ve bu sebepten dolayı Seyyid İbrahim Efendi'nin azledilmesini talep etmişlerdir. Şorba kadısı Mevlana Halil'in arzıyla *aslah ve erşedden* olan Seyyid Fethullah mütevelliliğe tayin edilmiştir.⁷⁷ Seyyid Fethullah'ın mütevelliliğini tasdik eden İstanbul'dan ferman gelmiştir.⁷⁸

Ancak 7 Zilhicce 1098/14 Ekim 1687 tarihinde Seyyid İbrahim Efendi tevliyeti zapt etme arzusundan geri durmamış Seyyid Fethullah'ın tevliyeti kanuna aykırı şekilde üzerine aldığı belirterek tekrar tevliyeti üzerine almıştır.⁷⁹ Zilkade 1099/Eylül 1688'de bu kez yine Seyyid Fethullah için İstanbul'dan ferman gelmiştir. Seyyid Fethullah'ın tevliyeti tasarruf etmesine dair olan bu fermanla Seyyid İbrahim'in müdahalesinin engellenmesi istenmiştir.⁸⁰ Tevliyet ciheti birkaç kez Seyyid İbrahim ve Seyyid Fethullah arasında çekişmeye sahne olmuştur. Ancak en son olarak Seyyid İbrahim'in müdahalesinin engellenmesi ve Seyyid Fethullah'ın tevliyeti tasarruf etmesine karar verilmiştir.

24 Rebiülahir 1128/17 Nisan 1716 tarihinde vâkıfın neslinden olan elli seyid mahkemeye çıkmışlardır. Başsemer, Kayaviran, Dodurga, Turpözü, Kargasemer, Bayındır köyleri ahalisinden *arusiyye* ve sair bahane ile fazla akçe aldıklarını ve bunun sonucunda vakfın reayasına haksızlık yaptıklarını kabul etmişlerdir. Arabulucular devreye girerek sulh yapılmıştır. Tekrar vakıf reayasına haksızlık yaptıkları takdirde Kütahya valisine yüzer kuruş nezir vermeyi ahdetmişlerdir.⁸¹

19 Rebiülahir 1168/2 Şubat 1755 tarihli bir berata göre es-Seyyid Mehmed Abdülhadi oğlu Kocabezade es-Seyyid Mehmed mütevelliliğe iken İstanbul'da sakin vâkıfın evlatlarından Ali oğlu es-Seyyid Ahmed vakıf görevlileri ağzından yazdığı yazı ile Şorba kadısı Seyyid Ahmed'den arz alıp vakfın tevliyetini kendi üzerine

⁷⁵ AŞS, 547/67.

⁷⁶ AŞS, 549/702.

⁷⁷ AŞS, 551/326.

⁷⁸ AŞS, 551/327.

⁷⁹ AŞS, 551/346.

⁸⁰ AŞS, 552/433.

⁸¹ AŞS, 574/25.

berat ettirmiştir. Bunun üzerine vakfın evlatları ve vakıf görevlileri Kocabezade es-Seyyid Mehmed'in beratla mütevellî olduğunu, vakfa ait cami, türbe ve imareti yeniden tamir ve ihya ettiğini, görevlilere de vazifelerini verdiğini söyleyerek kendisinden razı ve hoşnut olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda es-Seyyid Ahmed'in tevliyetinin iptali ve müdahalesinin engellenmesini talep etmişlerdir. Es-Seyyid Ahmed ile yüzleşilerek vakfa ihaneti ortadaysa tevliyetin elinden alınmasını ve Kocabezade es-Seyyid Mehmed'e iade edilmesine karar verilmiştir.⁸²

Kadı sicillerine yansıyan vakıf içi ihtilafların gerekçeleri genellikle tevliyetin intikali, vakıf hasılının paylaşımı, taşınmazların kullanımı, vakıf reayasına yapılan haksızlık ve vakıf yapılarının tamiri konusundadır.⁸³ Ahi Şerefeddin Evkafı'nda vakıf içi ihtilafların konusu daha çok tevliyeti tasarruf etme konusunda çıkmıştır. Tevliyetin intikali sırasında kimin *aslah ve erşed-i evlad* olduğu sorun teşkil etmiştir. Bu mesele kadı huzurunda vâkıfın şartları göz önünde bulundurularak çözüme kavuşturulmuş, bazı durumlarda İstanbul'dan fermanlar dahi gelmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli nedenlerle vakfa ihanet eden mütevellilerin azledildikleri olmuştur.

Bir diğer anlaşmazlık vakfın yöneticileri/vakıfta hisse sahibi olan vâkıfın evlatları ile vakıf reayasını arasında çıkmıştır. Yine bu konular kadı huzuruna taşınarak çözülmüştür, gerektiğinde ise arabulucular devreye girmiştir. Vakıf reayasını çoğu zaman haklı pozisyonda bulunurken onlara baskı yapan vakıf yöneticileri ise engellenmiştir.

4.1.2. Vakıf Dışı İhtilaflar

17 Şaban 1028/30 Temmuz 1619 tarihinde Ankara kadısına hitaben gelen fermanda, Melikşeh veled-i Murad ve Aynacı Sağır Şirin isimli gayrimüslimler Ahi Şerefeddin Evkafı reayasını oldukları halde kendilerinin Kalecik perakendesi oldukları iddia edilerek perakende haracını tahsil eden kişiler tarafından haraçları alınmak istenmiştir. Buna binaen fermanda gayrimüslimlerin Ahi Şerefeddin Evkafı reayasından oldukları, vergilerini de vakfa eda etmelerini ve perakende haracını tahsil eden kişilerin müdahalesinin engellenmesi istenmiştir.⁸⁴ Perakende haracı, *çift-bozan*⁸⁵ vergisine benzer gayrimüslim reayadan alınan bir vergi türü olmalıdır. Bundan dolayı şikayette bulunan gayrimüslimlerden Kalecik'i terk ettikleri gerekçesiyle çiftlerini ekmediklerinden dolayı vergi alınmak istenmiştir.

Sultanın vilayetlerdeki idareyi ve kontrol gücünü çeşitli sebeplerle kaybettiği zamanlarda *ehl-i örf*'ün otoriteyi kötüye kullandığı gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile *ehl-i örf*'ün içinde bulunduğu kötü koşullar onları bu yola sürüklemektedir. *Ehl-i örf* takımı halktan kanunun işaret ettiğinden ziyade vergi almaya çalışmıştır. Hizmet karşılığı adı altında çeşitli isimlerle vergi almayı adet haline getiren *ehl-i örf*'ün çoğu kez halka zulüm yaptığı kaynaklarda sabittir.⁸⁶ Bundan dolayı XVI. yüzyılın sonlarından itibaren halk kitleleri halinde şikayetlerini Divan-ı Hümayun'a bildirmiş, bunun üzerine devlet o bölgelerin kadılarına sık sık fermanlar göndererek kadılardan haksızlıkların engellenmesi ve halkı onların zulmünden korumasını istemiştir.⁸⁷ 2 Şaban 1198/21 Haziran 1784 yılında Ankara naibi ve Şorba kadısına gelen bir fermanda, vakfın mütevellisi olan es-Seyyid Ahmed, Şorba kazasında vakfa ait dört köye *ehl-i örf taifesi* ve *a'yan-ı mütegalibe* olarak adlandırılan zorba ayanların vakfa müdahale ettiğini belirtmektedir. Bu müdahaleleri sonucunda vakfın reayasını perişan olmuş, vakfın görevlileri vazifesini yapamaz hale gelmiş ve imaretin işlememesine sebep olmuşlardır. İstanbul'dan gelen fermanda *mîr-mîrân ve mîr-livâ ve mütesellimler ve sübaşılar ve voyvoda ve alaybeyi ve zu'âmâ ve erbâb-ı timâr ve çeribaşılar ve çeri sürücüler ve ümenâ ve ummâl ve muhâssılîn-i emvâl ve nüzzâr ve sâ'ir iş erleri* diye belirtilen *eh-i örf* takımının vakfa müdahale etmemesini, mütevelliyeye ise serbestiyet üzere vakfın hasıl olan mahsulatı ve vergileri daha önce ne şekilde tahsil edildiyse yine aynı şekilde tahsil edilmesi emredilmiştir.⁸⁸ Bunun yanı sıra Ankara mütesellimi Derviş Ağa, Ahi Şerefeddin Evkafı reayasından elli kuruluş çeşitli adlarla vergi ve gayrimüslim reayadan ise yüz kuruluş *bâc-ı hamr* ve üç bin akçe *ispençe* namında akçe almıştır. Bu akçelerin iade edilmesi için vakfın mütevellisi ve daha önce nakibüleşraf olan es-Seyyid Mehmed Efendi davacı olmuştur. Derviş Ağa aldığı akçeleri kabul etmiş ve bunu tekrarlamaması adına tembih olunmuştur.⁸⁹

Vakıf dışı ihtilaflar çoğunlukla *ehl-i örf*'ün yaptığı doğrudan müdahaleler ile meydana gelmiştir. Celali isyanları döneminde ortaya çıkan otorite boşluğundan ya da devletin sürekli bir savaş silsilesi içerisinde zor

⁸² AŞS, 623/198.

⁸³ Reyhan Şahin Allahverdi, "Zürri Vakıfların İdaresinde Yaşanan Sorunlar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 43, 2016, s. 318.

⁸⁴ AŞS, 502/784.

⁸⁵ Toprağını terk edip başka bir yere göçen veya bir zanaat ile uğraşan reayayı sipahinin bulup eski yerine getirmeye hakkı vardı. Ancak çift-bozan on yıl geçtikten sonra bulunursa artık eski yerine dönmeye mecbur edilemeyip *çift-bozan resmi* ya da *levendlik akçesi* adıyla boş bıraktığı toprağın büyüklüğüne göre bir miktar resm almırdı veya yerleştiği yerin sipahisine verdiği öşrün aynısını eski sipahisine de ödemeye yükümlü tutulurdu. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, TTK, Ankara 2018, s. 307.

⁸⁶ Halil İnalçık, "Adaletnameler", *Belgeler Dergisi*, TTK, Ankara 1993, s. 52.

⁸⁷ Mehmet İpşirli, "Ehl-i Örf", *TDVİA*, C. 10, s. 519.

⁸⁸ AŞS, 658/252.

⁸⁹ AŞS, 523/5.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

durumda kalmasından yararlanmak isteyen art niyetli idareciler bu müdahalelerin başlıca kaynağını teşkil etmişlerdir. Bununla birlikte yöneticiler keyfi isteklerinden dolayı çeşitli isimlerle fazla vergiler almış ve halkı zor durumda bırakmışlardır. Vakıf reayası çoğu zaman baskılara dayanamayıp dağılmanın eşiğine gelmiş, vakfın sürekliliğine sekte vurulmuş ve vakıf görevlilerinin vazifelerini ifa etmesine mâni olmuşlardır. Devlet tarafından bu zulmün engellenmesi adına şehirlere daima fermanlar gönderilmiştir. Halka zulmeden idareciler cezalandırılmış, halk muhafaza altında tutulmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Müessesat-ı hayriye olarak adlandırılan vakıflardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanılmıştır. Ahi Şerefeddin'in kurmuş olduğu vakıf tam anlamıyla bu tanıma uygundur. Cami, zaviye, türbe ve imaretiyle bir vakıf külliye konumunda ve hayri vakıf statüsünde bulunmuş, asırlar boyu kamuya hizmet vermiştir. Camisiyle halkın namazlarını eda etmesine vesile olmuş, imaretinde pişen aşla fakara ve gurebanın karnının doymasını sağlamıştır. Bu bakımdan hem Ankara halkının ihtiyacını karşılamış hem de insanların yaşam standartının yükselmesine bir nebze olsun vesile olmuştur. Bütün bunları yaparken Ankara'nın çeşitli bölgelerinde bulunan köy, değirmen, dükkan gibi akarlardan sağladığı gelirle kendini finanse etmiştir. Bu doğrultuda Ahi Şerefeddin Evkafı'nın tarihi süreç içerisindeki sosyal ve kültürel misyonu ortaya koyulmuştur.

Vakfın vakıf senedinin günümüze kadar ulaşamamış olmasına rağmen şer'iyeye sicillerinden edinilen bilgilerden yola çıkılarak vakfın tevliyetinin vâkıfın öz evladından Ahi Ali Paşa'ya ve onun neslinden gelenlere şart edildiği saptanmıştır. Hem vakıf çalışanlarının aldıkları ücret tespit edilmiş hem de vakıfta yaşanan ihtilafların nedenleri ve perde arkası ortaya koyulmuştur. Günümüze kadar intikal eden vakıf yapılarının geçmişte gördüğü tamir ve tadilat süreçleri tüm yönleriyle ele alınmıştır. Bu bağlamda Ankara şehrinin fiziki görünümüne sağladığı katkıya dikkat çekilmiştir.

Osmanlı şehirlerini meydana getiren unsurların başında vakıf yapıları gelmektedir. Bir vakfın sosyal, kültürel ve iktisadi tarihi hakkında önemli bilgiler içeren şer'iyeye sicilleri, bir şehrin fiziki yapısını ortaya koymada birinci el kaynak konumundadır. Bu bakımdan şehir ve vakıf tarihi çalışmaları yapılırken şer'iyeye sicilleri mutlaka incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

928/1522 Tarihli *Ankara Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları 116/5.

979/1571-1572 Tarihli 558 Numaralı *Ankara Vakıf Tahrir Defteri*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi.

Ankara Şer'iyeye Sicili (AŞS) Numarası:

AŞS 502, 503, 508, 510, 520, 523, 531, 547, 551, 552, 574, 592, 609, 611, 612, 623, 648, 658.

Araştırma ve İncelemeler

AKAR, Tuba, “Tanzimat Öncesi Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması”, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 33, Ankara 2010, s. 89-110.

CEYHAN, Muhammed, “Celâlî İsyanlarının Ankara Vakıf Gayrimenkulleri Üzerinde Yarattığı Tahribatın Tespiti Şer'iyeye Sicilleri Işığında”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu*, Ed. Yılmaz Kurt, C. 1, AÜDTCF Yayınları, 25-26 Ekim 2012 Ankara, 359-376.

ÇINAR, Hüseyin–GÜMÜŞÇÜ, Osman, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Bilge Yayınevi, Ankara 2002.

ÇINAR, Hüseyin–KOYUNCU, Miyase, *Vakıflar Kaynakçası*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005.

ERDOĞAN, Abdülkerim, *Şehr-i Kadîm Ankara*, C. 1, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2015.

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

EYİCE, Semavi, “Ahî Şerafeddin Camii”, *TDVİA*, C. 1, s. 531-532.

EYİCE, Semavi, “Ahî Şerafeddin Türbesi”, *TDVİA*, C. 1, s. 532.

- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, s. 475-479.
- HINZ, Walther, *İslamda Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.
- HIZLI, Mefail, “Osmanlı Vakıf Eserlerinin İnşa ve Tamir ve Restorasyonları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, Bursa 1995, s. 219-232.
- İNALCIK, Halil, “Adaletnameler”, *Belgeler Dergisi*, TTK Basımevi, Ankara 1993, s. 49-145.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi – I 1300-1600*, çev. Halil Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Ehl-i Örf”, *TDVİA*, C. 10, s. 519-520.
- KONYALI, İsmail Hakkı, *Ankara Camileri*, Kültür Matbaacılık, Ankara 1978.
- KÖSE, İbrahim, *Ankara Evkâf Defteri (1571)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1998.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. , *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadî Yapısı*, TTK, Ankara 2018.
- NURDAN, Semiha, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Ankara Şehri Vakıfları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı, Ankara 2012.
- ÖNEY, Gönül, *Ankara Arslanhane Camii*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- ÖNEY, Gönül, *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.
- ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, TTK, Ankara 1998.
- ÖZTÜRK, Nazif, “Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, C. 20, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998, s. 329-346.
- ÖZTÜRK, Nazif, “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, C. 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005, s. 8-20.
- ÖZTÜRK, Nazif, “Mütevelli”, *TDVİA*, C. 32, s. 217-220.
- ÖZTÜRK, Nazif, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983.
- PAKALIN, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, C. 3, İstanbul 1983.
- PAMUK, Şevket, “Kuruş”, *TDVİA*, C. 26, s. 458-459.
- PARLATIR, İsmail, “Tekke-nişin”, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2011.
- ŞAHİN ALLAHVERDİ, Reyhan, “Zürri Vakıfların İdaresinde Yaşanan Sorunlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 43, 2016, s. 313-323.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, *MEBİA*, C. 13, s. 153-172.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, s. 479-486.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 18, Ankara 1984, s. 5-41.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK, Ankara 2003.
- YILMAZ, İbrahim – DİKMEN, S. Ümit, “Osmanlı Döneminde Yapıların Onarım ve Restorasyonunda Tasarım ve Onay Süreci”, *23. Uluslararası Katılımlı Yapı & Yaşam Kongresi*, Bursa 2011, s. 169-173.
- YILMAZ, İbrahim, “Osmanlı Klasik Döneminde Vakıf Yapılarının Korunmasında Onarım Aşamaları”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 4, İstanbul 2007, s. 36-60.

Fotoğraf

Türk Tarih Kurumu Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No: 67.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

EKLER

EK-1: TTK Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No:67 Belge 8-1.

Ankara: Ahî Şerefeddin Camii

EK-2: TTK Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No:67 Belge 8-6.

Ankara: Ahi Şerefeddin Camii Minberi.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

EK-3: TTK Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No:67 Belge 8-15.

Ankara: Ahi Şerefeddin Camisinin içerisi.

EK-4: TTK Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No:67 Belge 9-1.
Ankara: Ahi Şerefeddin Türbesi dışarıdan görünüşü.

ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA AHI ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)

EK-5: TTK Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu, Dosya No:67 Belge 9-3.

Ankara: Ahi Şerefeddin Türbesinin içi, Ahi Şerefeddin'in cevizden yapılan sandukası.

**ANKARA ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA AHİ ŞEREFEDDİN EVKAFI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (XVI – XVIII. YÜZYIL)**